

Osmo poglavlje »Politička luda« (str. 169—203) iznosi transformaciju lude od »prvaka subverzije svedenog na ulogu papučara burbonske ideologije« (str. 195). Luda postaje kraljev savjetnik, obavještajac o javnom mišljenju i popularizator kraljevih misli pred masama. Ludama se služe i polemičari, te su brojni pamfleti objavljeni pod njihovim imenima. Autor to prati kroz biografije Mathurine (žene-lude Henrika III, Henrika IV i Luja XIII) i Meštra Guillaumea (lude Henrika IV i Luja XIII), te Angouleventa (»Princa luda«, predsjednika društva »Bezbrizna djeca« u onodobnom Parizu) i Tristana Guerina (lude Margarete Valois). Zanimljiv je i dio o polemici Meštra Guillaumea (personifikacije pariškog puka) i Jacquesa Bonhommea (arhetipa seljaka u gradskoj mašti).

Posljednje poglavlje »Turobno zadovoljstvo...« (str. 205—222) opisuje propast dvorskih luda zbog uspona apsolutne vlasti francuskih kraljeva u toku XVII. i XVIII. stoljeća i okretanja drugim oblicima zabave. To stanje ocrtava kroz živote Maraisa (plesaća-šaljivčine Luja XIII), Jeana Douceta (seljaka-lude Luja XIII) i posljednje lude francuskog dvora Angelya (lude Luja XIV), te kroz neke druge manifestacije satire i komike u navedenom periodu (do francuske revolucije).

Knjiga je popraćena znanstvenim aparatom (bilješke i bibliografija), što joj također podiže uporabljivost i vrijednost. Većina tih knjiga nažalost nije dostupna u Zagrebu. Čitajući knjigu nameću se mnoga pitanja i dobivaju ideje za primjenu i provjeravanje navedenih postavki. Bilo bi zanimljivo proučiti pojedine manifestacije »ludosti« u našem materijalu, ali za to ne postoje predradnje, kao što postoje u Francuskoj i drugim zemljama. Mislim da je prijevod ovog djela, makar se bavi problematikom koja je u našoj historiografiji dosad uglavnom bila nezapažena, vrlo značajan poticaj za proširenje tematike istraživanja, barem u oblasti kolektivnih proživljavanja ludosti za koje bi se i u našem materijalu moglo naći oslonca.

Damir Karbić

NORMAN FOSTER, HODOČASNICI, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1986. (Naslov originala: Die Pilger — Reiselust in Gottes Namen, Wolfgang Krüger Verlag, 1982.)

Rijetka pojava u našim knjižarama su djela stranih autora s područja povijesnih znanosti. Praznina koja time nastaje jednako je proširena na period antičke, srednjovjekovne i novije povijesti. One koje zanima srednjovjekovna povijest zainteresirat će djelo »Hodočasnici« Normana Fostera.

Hodočasništvo, kao sastavni dio srednjovjekovnog načina života, određeno je religijskim, psihološkim i kulturnim činiocima, pa je time zanimljivo ne samo za povjesničare već i za sve one koji iz općekulturnih pobuda žele saznati nešto više o tome aspektu srednjeg vijeka. Norman Foster, u neke vrste uvodu »Tragovima hodočasnika« nagovještava stil pisanja — popularno-znanstveni — koji je karakterističan za čitavo djelo i kojim postiže efekt razumljivosti u širokom krugu čitalaca. U težnji da se približi čitaocu, odnosno da mu približi srednji vijek, autor osuvremenjuje neke pojmove (npr. samostani = hoteli, str. 77; hodočasnici = turisti, str. 11). No time ne pojašnjava pojmove, jer se takvim poistovjećivanjem pojmu pridaju neke vrijednosti karakteristične za drugo razdoblje. Zapravo postiže suprotan efekt: nerazumijevanje njihovog pravog značenja. Što se tiče samog sadržaja djela važno je napomenuti osnovni stav autora, koji bi se mogao ovako sažeti: Crkva, odnosno njezin institucionalni dio, poticala je hodočašća da bi napunila svoje trezore. Pritom se koristila osjećajem grijeha koji postoji u svakom kršća-

ninu. Ovaj se otputio na opasan, nepoznat i dug put, da bi u nekom hodočasničkom mjestu dobio oproste od grijeha. Takvo mjesto bilo je pod monopolnom vlašću crkve. Uz putove i u hodočasničkim centrima polako su nicale, kao posljedica visoke frekventnosti putova i velike gužve u centrima hodočašća, trgovine relikvijama, gostionice, kuće zabave i prostitucija. Na taj način bogatili su se snalažljivi pojedinci iz puka. Da bi pokazao želju Crkve isključivo za stjecanjem blaga, autor se koristi jednostavnim tumačenjem izvora, odnosno traži u njima samo ono što bi moglo potvrditi njegov stav. Zato izvaci iz izvora ostavljaju dojam kao da su grubo istrgnuti iz konteksta. Autor navodi da je jedna te ista relikvija prodana više puta (npr. u Carigradu su postojale dvije glave Ivana Krstitelja, a u Francuskoj još jedna, str. 26), te cijene oprosta (npr. oprost pape Klementa V za križare 1308. godine: »za 24 dinara nudi za svakoga 24 godine oprosta, za 12 dinara 12 godina . . . za 1 dinar 1 godinu. Siromašnima se odobrava primjereni oprost za 1 novčić što mu vrijedi za 5 godina, ali se može u svako doba ponoviti«, str. 140). Izvadak iz izvora potvrđuje autorovu misao, ali pitanje je da li bi izvor u cjelini ostavio isti dojam ili bi čitaoca mogao navesti na drugačije mišljenje. No autor ne uključuje u djelo znanstveni aparat, dakle ne navodi ni izvore kojima se služio, pa čitalac ne može saznati o kojem se izvoru radi. Ponukanom čitaocu ostaje samo ili da prihvati autorovo tumačenje ili da posumnja u njegovu ispravnost.

No, što se nalazi s druge strane kad govorimo o hodočasništvu? Pored Crkve živio je i anonimni pojedinac. Teško je shvatljivo da on nije uviđao prijevaru koja je obavijala hodočasništvo, ako je ona uopće postojala. Autor kao da zaboravlja da je srednjovjekovni individuum kršćanskog svijeta bio duboko religiozan, pa možda, gledan očima suvremenog čovjeka i naivan. Upravo zbog toga što je određen srednjovjekovnim svjetonazorom, za njega su i relikvija i čudesa i oprost bili istina. A cilj istraživanja je slika o čovjeku i njegovu svijetu, a ne o čovjeku prošlosti tumačenom mjerilima današnjice bez želje da se bude objektivan. Na nekoliko mjesta autor govori o »mračnom« srednjem vijeku, kojem se ovaj pridjev može pretpostaviti, ali i ne mora. Da — ako se pojedinac u tom svijetu promatra kao pasivni objekt preko kojega gaze sve nedaće koje sadrži to doba i kojima on nije dorastao, te ako suvremeni čovjek na to gleda isključivo mjerilima današnjice. Ne — ako se srednjovjekovni čovjek okruži kontekstom svoga svijeta kojemu je on, čudno ili ne, dorastao i nalazio dašak optimizma u životu. »Hodočasnici« idu u priilog prvom tumačenju, jer iako osvježeni suvremenim pojmovima i time životniji, pa u nekim trenucima izazivaju i smijeh, ostavljaju opći dojam nemoći. Autor naprimjer govori o rimskim jubilejskim godinama u kojima je davan masovan oprost u tisućama i tisućama dana, pa i godina (str. 160—171) svim koji bi te godine došli u Rim. Inicijator toga bila je Crkva. Naravno, dolazak mase hodočasnika u Rim punio je crkvene blagajne. Foster se na tome zadržava i uviđa veliku prijevaru. No na drugoj strani je »prevaren« — hodočasnik. On je svjesno, samovoljno ne tjeran ni od koga, iz religijskih pobuda, potaknut vlastitom željom, vlastitim »ja«, građenim stotinama godina u kršćanskom duhu pošao u Rim, vjerojatno sretan što je jedna od jubilejskih godina pala baš za njegova života. Ili npr. jedna rečenica iz poglavlja »Čudesa nad čudesima« u kojem autor govori o moćima svetica i učinjenim čudesima. »Vjernici su, međutim, bili tako naivni da svećeniku nije bilo teško i najprirodnija zbivanja pretočiti u religiozne događaje: u znakove Božje radosti, gnjeva ili iznenađenja« (str. 29—30). Postavlja se pitanje, zašto svećenik ne bi također bio naivan, kao i svaki drugi vjernik, i vjerovao u čudesa? Time on, u našim očima, postaje iskreniji i njegov odnos prema vjernicima postaje bitno izmijenjen.

Čudesa, relikvije, bajke i sve imaginarno što je srednji vijek činilo jedinstvenim ne treba shvatiti kao dimenziju života svjesno nastalu od konkretnog stvaranja

oca već kao proizvod milijuna ljudi, poznatih i nepoznatih, pod utjecajem njihovog viđenja neba ili zemlje, objašnjenog na način svojstven srednjovjekovnom čovjeku.

Čitalac bi prema naslovu knjige mogao pomisliti da se radi o pokušaju sinteze jednog vida srednjovjekovnog života, pokušaju prikaza bogatstva duhovnog života kroz jedan specifičan fenomen. Međutim, Norman Foster se zadržao na površini problema, a ostaje dojam da nije ni pretendirao udaljavanju od prenošenja činjenica i podataka. Uzrok životnosti i rasprostranjenosti hodočasništva u srednjem vijeku autor nalazi u težnji Crkve da zadovolji materijalne interese. Pritom zanemaruje religioznu, kulturnu i dr. motiviranost srednjovjekovnog čovjeka kao inicijatora i aktivnog činioca ovog fenomena. Možda bi bilo bolje da je prevedena neka solidnija rasprava o istoj tematici, npr. R. Oursel, *Les Pelerins du Moyen Age*, Paris 1963. ili E. Lambert, *Le Pelerinage de Compostelle, Etudes d'histoire medievale*, Toulouse 1959. koje bi cjelovitije prikazale problematiku i unaprijedile našu historiografiju o tim pitanjima.

Zoran Ladić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

HISTORIJSKI ZBORNİK GOD. XL (1) str. 1—470, Zagreb 1987.

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.